

**YOSHLIK ,YETUKLIK VA KEKSALIK DAVRINING PSIXOLOGIK
XUSUSIYATLARI**

Termiz davlat pedagogika insitituti Tabiiy fanlar fakultiteti Kimyo ta'lim yo'nalishining 1-
bosqich guruh talabalari

Ikromov Isroil Ilhom o'g'li
Jo'rayev Shaxzod Ramazon o'g'li

Annotatsiya: Ushbu maqolada yosh davrlari; yoshlik ,yetuklik, va keksalik davrlarida kechadigan psixologik xususiyatlari ,bu davrlarda shaxs rivojlanishida boradigan biologik ,psixologik ,psixik, sotsiologik o'zgarishlar va jarayonlar haqida malumotlarni bilib olamiz .

Kalit so'zlar: Yetuklik davri, yoshlik davri, gerontopsixologiya, involyusiya, gerogigiya , geriatriya gerontologiya ,geteroxronik .

“Biz, faqat o‘zimiz uchungina yashay olmaymiz- deb yozadi, mashhur ro‘mannavis yozuvchi German Melvill,- bizning hayotimiz boshqalarning hayoti bilan bir-biriga minglab rishtalar bilan chambarchas bog‘langandir”.

Bugun yurtimizda mustaqil huquqiy demokratik davlat, erkin fuqarolik jamiyat qurish yo‘lidagi ulkan ishlar o‘zlikni anglash imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishga va ma‘naviy intellektual aqliy amaliy rivojlanish uchun yangi shart- sharoitlar yaratib bermoqda. Bu esa o‘z navbatida insoniyat yaratgan ma‘naviy boyliklarga insonning o‘ziga yangicha munosabat va yondoshuvni talab qiladi. Yangicha yondoshuvlar Yosh davrlar va pedagogik psixologiya fanining obekti va pridmeti ko‘lamini kengayishiga olib keladi. Yosh davrlar va pedagogik psixologiya fanlari faqat yosh davrlar klasifikatsiyasi, yosh davrlarni psixik rivojlanish taraqqiyotini o‘rganib ilmiy-nazariy, uslubiy –amaliy ta‘minlovchi fan emas balki komil inson shakillanishini rivojlanishini taminlovchi keng sohalarni o‘z ichiga oladi.

Yoshlik davri 23-28 voshlardah iborat bo‘lib bu davrning o‘ziga xos *xususiyatlaridan* biri ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida kamol erishgan shaxs sifatida faolishtirok qilish va ishlab chiqarishda mehnat faoliyatini amalga oshirishdan iboratdir. Psixofiziolog P.P Lazarev fikricha, eshitish, ko‘rish, perifyrik va kinistetik sezgilarning o‘zgarishi 20 yoshdan boshlanadi. B.G Ananov o‘zining ilmiy tatqiqotlarida yoshlik davrida yigit va qizlardagi o‘zgarishlarni murakkab shaxs jihatlaridan umumiy ruhiy holat, verbalva no verbal aqliy soda jaroyonlargacha, hatto shaxsning xususiyatigacha bo‘lgan holatlarni o‘z ichiga qamrab olishini matematik usullarga asoslangan ilmiy malumotlar va ularning chuqur sifat tahlili orqali ko‘rsatib o‘tadi.

Yetuklik davrida shaxsning rivojlanishi psixologiyadagi kam o‘rganilgan muammolardan biridir. Masalan, psixoanalitik nazariyalar shaxs anomaliyalariga, patologik variantlariga e’tibor qaratadi. Norma kasallik belgilarining yo‘qligi sifatida qaraladi. Boshqa yo‘nalish, gumanistik psixologiya vakillari o‘zligini namoyon qilgan mashhur shaxslarni absolutlashtiradi.

Yoshlik davrida yigit va qizlar kamolotiga uchta muhim psixologik mexanizm, yani mehnat jamoasi, oila mikromuhiti va norasmi ulfatlar ta’sir ko‘rsatadi. Masalan mehnat jamoasidagi psixologik iqlim, manaviyat olami, barqarormaslik, ijtimoiy ong ijtimoiy

qadriyatlar, muayyan ananalar va odatlar yangi azolarning harakterida ijobiy yoki salbiy o'zgarishni vujudga keltirishi mumkun.

Ayrim hollarda ko'p chilikning taziqiqiga uchragan shahsda qatilylik, adolatlilik singari xislatlar shaxsiy nuqtaiy nazar bo'shshib qoladi natijada unda ikqilanish tuyg'isi paydo bo'ladi.

Yetuklik davrining birinchi bosqichiga 28-35 yoshlardagi erkak va ayyollar kiradilar. Yetuklik bosqichida jismoniy va aqliy imqoniyatlardan to'laroq foydalanish ko'nikmasi paydo bo'ladi. Y.Kulytkin tadqiqotining natijasiga qaraganda, 30-35 yoshlarda diqqat 102,8 xotira 99,5 tafakkyr 102,3 birlikda baravardir. Maskur yoshda shaxsiy hayotdagi yutuqlar, g'alabalar yoki muvaffaqiyatsizliklar kishining ruhiy dunyosiga qattiq ta'sir etadi. Natijada unda takabburlik, mag'rurlik hislari paydo bo'ladi, o'zini boshqalardan ustun qo'ya boshlaydi yoki, aksincha, hayot zahmatlari uning pessimist, narsa vahodisalariga nisbatdan loqaydlik tuyg'usini vujudga keltiradi. Lekin har ikkala ko'rinishga ega bo'lgan ruhiy holat ham oila azolari, tenqurlari, mehnat jamoasi azolarining ta'siri orqali asta-sekin myayyan yo'nalishga tushib qoladi.

Yetuklikning bosqichlari turli olimlar tomonidan turlicha talqin qilingan. Yetuklik davrini birinchilardan bo'lib davrlashtirgan

Sh.Byuler o'z-o'zini aniqlashni asos qilib, yetuklikning beshta bosqichini ajratgan:

Birinchi bosqich (16—20 yosh) shaxsiy o'z-o'zini belgilashdan oldin keladi.

Ikkinchi bosqich (16—20 yoshdan 25—30 yoshgacha) — urinib ko'rish va izlash bosqichidir (kasb, umr yoldosh va b.). Bu davrda hayotiy maqsadlar noreal bo'lib, o'zgarib turadi.

Uchinchi bosqich (25—30 yoshdan 45—50 yoshgacha) — yetuklik davri: inson hayotda o'z o'rmini topadi, oila quradi.

40 yoshlarda shaxs o'zining hayotda erishgan natijalariga qarab o'zini baholay boshlaydi.

To'rtinchi bosqich (45—50 yoshdan 65—70 yoshgacha) — qartayayotgan inson, kasbiy faoliyatning tugashi, maqsadlar qo'yish va faol o'z-okzini belgilashning yo'qolishi.

Beshinchi bosqich (70 yoshdan keyin) — qari inson: o'tmishni eslash va tinchlikni xohlash.

Mashhur gollandiyalik psixolog va psixoterapevt B.Divexudn kattalar hayotidagi 7 yillik bosqichlarni ajratgan Uotering davrlashtirishini misol sifatida keltiradi:

21—28 yosh — hayotiy bazisni egallash;

28—35 yosh — topilgan hayot asoslarini tasdiqlash;

35—42 yosh — ikkinchi jinsiy yetilish, kasbiy maqsadlarga yo'nalganlik;

42-49 yosh - maniakal-depressiv davr;

49—56 yosh — shaxsiy qartayish bilan kurash;

56—63 yosh — donolik;

63—70 yosh — o'z hayotida yana muvaffaqiyatga erishish mumkinligini anglash, «ikkinchi yoshlik» imkoniyati.

Lekin inson hayot yo'lini bunday davrlashtirish tavsiflovchinxarakterga ega bo'lib, jiddiy empirik asoslarga ega emas. Yetuklik davrida shaxsning rivojlanishi psixologiyadagi kam o'rganilgan muammolardan biridir. Masalan, psixoanalitik nazariyalar shaxs anomaliyalariga, patologik variantlariga e'tibor qaratadi. Norma kasallik belgilarining yo'qligi sifatida qaraladi. Boshqa yo'nalish, gumanistik psixologiya vakillari o'zligini namoyon qilgan mashhur shaxslarni absolutlashtiradi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki inson psixikasining shakllanishida barcha omillar muhim hisoblanadi .Lekin yoshlik,yetuklik va keksalik davrlarida biologic omillarning darajasi bir muncha pasayadi .Sababi bu yosh davrlarida shaxs psixik ,biologic jihatdan shakllanib bo'lgan hisoblanadi .yana shuni alohida ta'kidlash joizki insonlarning shaxs sifatida shakllanishida bu yosh davrlarga bo'lish qolib emasligini ya'niyuqorida o'rganilgan yosh davrlariga bo'lish hamma shaxslarda bir xil kichadi degani emasligini ko'rib chiqdik .Demak inson hayoti mukammalligini bilib oldik .Hech kim hech qachomn insonning shaxs sifatida shakllanishini belgilab berolmasligiga amin bo'ldik .

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Ashurova, S., & Numonova, A. (2023). THE ROLE OF PSYCHOLOGY IN FORMING TEACHERS'PEDAGOGICAL ABILITY. Academia Repository, 2(11), 46-53.

2. Ашурова, Ш. (2023). Оилада эр-хотин муносабатларини мувофиқлаштиришнинг ўзбек психологлари томонидан таҳлил қилиниши. *Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика*, 1(1), 67-71.21.

4.qizi Ashurova, S. F. (2023). МАКТАBGACHA YOSHDAGI BOLALARNI PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK QO 'LLAB-QUVVATLASHDA PSIXOLOGIK XIZMATNING O 'ZIGA XOS JIHATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(9 SPECIAL), 418-421.

5.qizi Ashurova, S. F. (2023). OILADA YOSHLARNING SOG 'LOM TURMUSH TARZIGA MUNOSABAT SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI MUAMMO SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences, 2(10 SPECIAL), 32-35.

8.Ashurova, S. F., & qizi Karimova, M. N. (2023). OILADA O 'SMIRLARNING SOG 'LOM TURMUSH TARZI VA OILAVIY HAYOT HAQIDAGI TASAVVURLARI SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 363-368.

9. a, S. (2023). SOG 'LOM PSIXOLOGIK TURMUSH TARZI TO 'G 'RISIDAGI TASAVVURLARINING SHAKLLANISHI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1).

10. qizi Karimova, M. N., & Ashurova, S. F. (2023). PROFESSIONAL TA'LIMDA TAHSIL OLAYOTGAN QIZLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH VA ULARDA SOG 'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 369-373.

11. Nematullaeva, S. (2023, April). The role of play therapy in a child's life. In Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 1, pp. 9-10).

12.Имонова, М. Б. (2023). Важность сестровых отношений в личном развитии. formation of psychology and pedagogy as interdisciplinary sciences, 2(22), 120-123.

13.Dusmuxeamedova Sh.A.,Nishonova Z.T., Jalilova S.X., Karimova Sh. K., Alimbaeva Sh.T. "Yosh va pedagogik psixologiya" T. TDPU, 2013 .

14.Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99-102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

15.Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

16.Usmonova Saboxat Erkinovna. (2023). METHODOLOGY OF SPIRITUAL, ETHICAL AND ECOLOGICAL EDUCATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS. Intent Research Scientific Journal, 2(9), 170–176. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/216>

17.Usmonova , S. (2023). BOSHLANGICH SINIF OQUVCHILARINI MA'NAVIY AXLOQIY EKOLOGIK TARBIYALASH METODI. Interpretation and Researches, 1(1). извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/870>

18.Usmonova Saboxat Erkinovna. (2023). METHODOLOGY OF SPIRITUAL, ETHICAL AND ECOLOGICAL EDUCATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS. Intent Research Scientific Journal, 2(9), 170–176. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/216>

C M R T